

Rašybos variantiškumo astrologijos terminijoje priežastys

RAMUNĖ VASKELAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

ORCID id: <https://orcid.org/0000-0001-6063-9699>

ANOTACIJA

Nors terminų sinonimiją ir variantiškumą lietuvių terminologijos darbuose įprasta skirti, pastarąjį siejant su terminų raiškos skirtumais, šiuos du reiškinius lemiančios priežastys dažnai tapatinamos arba jų skirtumai neryškunami. Daugiau minimos sinonimijos priežastys. Šiame straipsnyje sutelkiamas dėmesys į rašybos variantiškumo astrologijos terminijoje priežastis. Darbas grindžiamas interneto svetainėse skelbiamais tekštais.

ESMINIAI ŽODŽIAI: variantiškumas, rašybos variantai, kodifikuotosios normos, astrologija.

ABSTRACT

Terms synonymy and terms variation are usually distinguished in the works on Lithuanian terminology, but the causes determining these the two phenomena are often considered as common or the differences between them are not emphasised. Stronger emphasis is placed on the reasons for synonymy. This article focuses on the causes of orthographic variation in astrological terminology. The work is based on texts published in astrology websites.

KEYWORDS: variation, orthographic variation, codification, astrology.

ĮVADAS. SAMPRATOS ASPEKTAI

Skirtingos kalbotyros mokslo šakos turi savą terminiją tiriamiesiems reiškiniams įvardyti, bet esama ir tokių terminų, kurie aktualūs daugumai kalbotyros mokslo šakų, net jei jose tais terminais ir žymimos netapačios sąvokos. Vienas jų – *variantiškumas*. Šis terminas vartojamas sociolingvistikoje, geolingvistikoje (pvz.: Kuprienė ir kt. 2007; Aliūkaitė ir kt. 2020), žodžių daryboje (pvz.: Vaskelienė, Kučinskienė 2012; Vaskelienė 2013), stilistikoje (pvz., Župerka 2012), savitai plėtojamas bendrinės kalbos

vartosenos ar normų tyrimuose (pvz.: Miliūnaitė 1995, 2003), kur, pasiremiant sociolingvistine samprata, termino reikšmė neseniai išplėsta iki apimančios ne tik bendrinės kalbos variantus (Miliūnaitė 2009).

Ritos Miliūnaitės (2009) monografijoje, taip pat ir Žanetos Čėsniienės (2015) straipsnyje apie leksinius variantus pabrėžiama, kad variantiškuomo tyrimus suaktualino ir išplėtė sociolingvistika: XX a. antrojoje pusėje Amerikoje sociolingvistikai pradėjus plėtotis kaip atskirai kalbotyros kryptis, variantiški kalbos reiškiniai tapo visateisiu mokslinio tyrimo objektu. Struktūrinės kalbotyros objektas yra kalbos sistemos vidiniai ryšiai ir sąveikos, ir tai gerokai riboja tiriamųjų kalbos reiškinių apimtį, o sociolingvistinė perspektyva leido aprėpti socialinę, geografinę variantų sklaidos analizę, kalbos ir stiliaus normų tyrimus, įskaitant variantų funkcionavimo vartosenoje, santykio su kodifikuotosiomis normomis aspektus (Miliūnaitė 2009: 117–120; Čėsniienė 2015: 163–165). Sociolingvistikoje variantiškuomo tyrimai susiformavo į atskirą kryptį – variantų sociolingvistiką (Miliūnaitė 2009: 118), bet čia išplėtotą variantiškuomo sampratą, regis, gerokai palietė ir kitas kalbotyros mokslo šakas. Štai ir Ž. Čėsniienės nagrinėjamas objektas – Europos Sąjungos dokumentų vertimuose besireiškiantys variantai – įvardijamas kaip leksiniai variantai, nors šiuo darbu iš esmės orientuojamasi į skolinių ir jų lietuviškų atitikmenų santykį, kurį leksikologijoje įprasta vadinti sinonimijos, o ne variantiškuomo santykiu (pvz.: Palionis 1999: 188–192; Jakaitienė 2010: 127–130). Tokią plačią variantiškuomo sampratą mėginama įtraukti ir į terminologiją (pvz.: Stunžinas 2017, 2018).

Vis dėlto lietuvių terminologijos darbuose jau netrumpą laiką gyvuoja siauresnė variantiškuomo samprata. Terminas *variantai*, pvz., vartojamas 1994 m. straipsnyje „Fizikos ir technikos terminų sinonimijos vertinimas“ (Kaulakienė 1994b). Aptariant pradiniam terminijos etapui ypač būdingą įvairavimą, čia minimi lietuviškų žodžių sinonimai (pvz., *gniūžumas* ir *spūdumas*), skolinių ir lietuviškų žodžių sinonimai (pvz., *atomas* ir *pirmokas*), o kartu ir dėl žodžių darybos išgalių besirandantys sinonimijos atvejai, tokie kaip *sutapimas*, *sutaptis* ir *santapa*, *garinis vežimas*, *gariškasis vežimas*, *garo vežimas*, *garvežimis* ir *garvežys*, ir pabrėžiama, kad tai ne sinonimai, o variantai, išnašoje paaiškinant, kad vieni rusų kalbininkai juos vadina absoliučiaisiais sinonimais, kiti – dubletais, dar kiti – variantais ir kad straipsnyje renkamasi vartoti V. Danilenkos vartotą terminą *variantai* (Kaulakienė 1994b: 52). Tai atskleistų, kad sinonimų ir variantų skyrimui

lietuvių terminologijoje, bent jau termino atsiradimui, įtakos galėjo turėti rusų kalbotyra, su kuria anuomet turėta glaudžių sąsajų.

Tačiau kitas tame pat leidinyje spausdinamas straipsnis – „Aušros“ fizinės populiarinimo straipsnių terminija“ (Kaulakienė 1994a) – kaip įtakos galėjusį turėti veiksnį atskleistų ne tik rusų kalbotyros darbus, bet ir kalbotyros mokslo šakų sampynas bei sankirtas. Jame aptariamai atvejai irgi skirstomi į sinonimus ir variantus, o skirstymas aiškinamas taip: vieni sąvokų pavadinimai yra susiję morfologiškai, kaip antai *geležinkelis* ir *geležinis kelias*, *gelžkelis*, *ilgis* ir *ilgumas*, o kiti, pvz., *klystugnė* ir *žaltvykslė*, – semantiškai (Kaulakienė 1994a: 137). Apie pirmuosius teigiama, kad jie sudaro morfologinius variantus, o antrieji yra „lyg ir sinonimai“. Taip ryškėtų siekis terminais *sinonimai* ir *variantai* skirti kalbos lygmenų reiškinius, galbūt ir vartoti tuos lygmenis tiriančių mokslo šakų terminus. Vėlesniuose straipsniuose sinonimai ir variantai irgi vardijami atskirai (pvz.: Kaulakienė 2002, 2003, 2006, 2007), tarp pastarųjų minint ne tik priesaga, bet ir priešdėliu ar galūne besiskiriančius terminus (pvz.: *demagnetinimas* ir *išmagnetinimas*; *griaustinis* ir *griausmas*; *abscisa* ir *abscisė*), taip pat ir turinčius rašybos skirtumų (pvz.: *Džioulio dėsnis*, *Joulio dėsnis* ir *Džaulio dėsnis*), įvardžiuotinės formos vartojimo nevienodumų (pvz.: *atšokusi banga* ir *atšokusioji banga*) ar kitokių skirtumų (Kaulakienė 2003: 113).

Siejant abu minėtus straipsnius, aiškėtų, kad siekis skirti morfolominio ir semantinio lygmenų reiškinius nebuvo vienintelis sinonimų ir variantų atribojimo pagrindas. Atsižvelgti į tai siūlyta tik viename straipsnyje, o iš kito, kuriame nurodyta, kad rusų kalbininkai tokius atvejus kaip *sutapimas* ir *sutaptis*, *skystas kūnas* ir *skystimas* vadina absoliučiaisiais sinonimais ar dubletais, matyti, kad yra vertinamas reikšmės panašumas ar skirtumas – tai iš leksikologijos žinoma kaip absoliučiąjų ir dalinių sinonimų priešprieša (pvz.: Palionis 1999: 189; Jakaitienė 2010: 127; VLEe). Suderinti tokius kriterijus keblu, nes sutampančios reikšmės terminai gali būti ne tik skirtingi, bet ir formos bendrumų turintys terminai (pvz., *molekulė* ir *molekula*), ir atvirkščiai – formos bendrumų turintiems terminams gali būti būdingi reikšmės ar jos atspalvių skirtumai (pvz.: *apžiūrėjimo protokolas* ir *apžiūros protokolas*, juolab *liudytojo parodymas* ir *liudininko parodymas*). Tai gi, viename 2004 m. straipsnyje griežtos ribos tarp sinonimų ir variantų nėra nesiimama brėžti (Umbrasas 2004).

O kartu susidarantys prieštaravimai skatina gryninti sinonimų ir variantų skyrimo kriterijų, ir tai nulemia dabartinę terminų variantiškumo

sampratą. Štai Alvydas Umbrasas svarsto, kad reikšmės kriterijus, numatantis absoliučią ir dalinių sinonimų ribą, terminologijai nėra aktualus, nes „tiek termino sinonimas, tiek variantas žymi tą pačią sąvoką“, ir prieina prie išvados, kad norint terminologijoje atskirti variantus nuo sinonimų belieka atsižvelgti į raiškos skirtybes, tokias kaip rašybos, fonetikos, morfologijos, morfologijos, kaitybės, aplietuvavimo ir pan. (Umbrasas 2004: 101). Ši variantiškumo samprata, rodanti orientavimąsi į raišką ir kartu į kalbos lygmenis, lietuvių terminologijoje ir prigyja: sinonimais laikomi vieną sąvoką įvardijantys skirtingi pavadinimai ar terminai, kaip antai *memuarai* ir *atsiminimai*, *failas* ir *rinkmena*, *plokščioji arka* ir *lėkštasis skliautas* (pvz.: Stunžinas 2005: 8; Mitkevičienė 2015b: 2; Auksoriūtė 2018: 248), o variantais – įvairių raiškos skirtybių, kurios klasifikuojamos pagal kalbos lygmenis (fonetinės ar rašybos, morfologinės, sintaksinės), turintys terminai ar skirtingi termino pavidalai, pvz.: *humoras* ir *jumoras*, *Biblija* ir *biblija*, *krumplys* ir *krumplis* (Mitkevičienė 2004; Zemlevičiūtė 2012: 106). Bet keblumų kelia su žodžių daryba susiję atvejai – jų visų, kitaip nei rašybos ar fonetikos skirtumų turinčių terminų, neišaina vertinti vienodai, nes, kaip rodo žodžių daryboje nustatomas skirtumas tarp darybinių sinonimų ir darybinių variantų, vieni jų gali turėti reikšmės, kiti – raiškos skirtybių (žr. Vaskelienė 2013). Todėl variantai terminologijoje apibrėžiami kaip tik nedidelių raiškos skirtybių turintys terminai, o žodžių darybos formantų skiriamus terminus, atsižvelgus į dažnai turimus reikšmės skirtumus, pasiūloma vertinti kaip sinonimus, t. y. kaip bendrašaknius sinonimus (Umbrasas 2004). Vėliau jie ir išties imami laikyti bendrašakniais sinonimais, įskaitant tokius terminus kaip *elegiškas* ir *elegingumas*, *idealizacija* ir *idealizavimas*, *pajuoka*, *pajuokimas* ir *išjuokimas* ir kt. (Mitkevičienė 2015b). Vis dėlto yra ir tokių atvejų, kai su darybos priemonėmis susijusios skirtybės visiškai nekeičia termino esmės, pvz., *klasikinė komedija* ir *klasinė komedija*, ir juos linkstama įvardyti kaip variantus (Mitkevičienė 2004; dar žr. Stunžinas 2008: 126–128).

Tačiau taip radusis variantiškumo samprata lietuvių terminologijoje nebėra vienintelė. Plintant sociolingvistinių tyrimų paskatintai sampratai, kai kuriuose terminologijos darbuose, kaip jau užsiminta, irgi imama taikyti plačiai aprėpianti terminų variantiškumo sąvoka, nors lietuviškojoje tradicijoje į platesnę aprėptį, kaip galima spręsti iš stilistikos krypties darbų, pretendavo sinonimijos, o ne variantiškumo sąvoka (pvz.: Župerka 2010, 2012). Bet, pasiremiant įvairiais užsienio kalbotyros darbais, vis garsiau

imama reikšti mintis, kad terminologijoje ribą tarp sinonimų ir variantų brėžti sunku ir jos brėžti nereikia, kad kaip bendra vartotina sinonimus ir variantus apimanti variantiškumo sąvoka, ji ir taikoma (pvz.: Stankevičienė 2016; Didjurgienė, Grigonienė 2019). Plačioji variantiškumo samprata, nenumatanti griežtos ribos tarp sinonimų ir variantų, terminologijoje leistų išspręsti su žodžių daryba susijusių atvejų klausimą, bet ji neleidžia skirti raiškos plano įvairavimo ypatumų. Užsienio terminologijos darbai, kuriuose ji taikoma, rodo, kad vien jos nepakanka – variantiškumas įvairiai skaidomas, brėžiant kitokias nei įprastos lietuvių terminologijoje ribas, pvz., skiriami rašybos, tarminiai, diachroniniai, kognityviniai variantai, santrumpos ir kt. (León-Araúz ir kt. 2020).

O kol kas, būdama įvairuojanti, variantiškumo samprata, kaip atkreipiamas dėmesys Ž. Čėsnienės straipsnyje, regis, priklauso nuo to, koks keliamas tyrimo tikslas – tyrėjai variantiškumą „apibrėžia taip, kaip tai daryti parankiausia atliekant konkretų tyrimą“ (Čėsnienė 2015: 133). Iš lietuvių terminologijos darbų būtų galima spręsti, kad bene dažniausiai variantiškumas laikomas matu terminijos nusistovėjimui ar nenusistovėjimui vertinti – tiek iš terminų sinonimų, tiek ir iš jų variantų sprendžiama, ar tiriamosios srities terminija dar tik besikurianti, ar jau nusistovėjusi (pvz.: Kaulakienė 1997, 2000, 2002, 2003, 2006, 2007; Zemlevičiūtė 2003; Stankevičienė 2012). Jei tiek variantiškumas, tiek sinonimija yra tokie patys matai, tai juos skirti lyg ir nėra aktualu. Bet variantiškumo ir sinonimijos priežastys kažin ar yra bendros.

Lietuvių terminologijos darbai aiškiau atsakymo į klausimą apie priežasčių bendrumą nepateiktų. Variantiškumo priežasčių juose veik nenagrinėjama. Atrodytų, kad jų nagrinėjimas lyg nebūtų terminologijos mokslo objektas. Vis dėlto ankstesniame *Terminologijos* numeryje skelbtas straipsnis (Vaskelaitė 2021b: 195–201) išryškino, kad bent jau terminų sinonimijos priežasčių susidaro visas rinkinys: mokslo ar mokslo kalbos raida, pateikianti gausiau terminų, atitinkamai ir sinonimų; kalbų kontaktai arba anglų kalbos įtaka; terminijos tvarkyba ar norminimas, ne tik mažinantys sinonimų skaičių, bet ir lemiantys naujų terminų radimąsi; su terminų kūrimu ar vartojimu susiję veiksniai, tokie kaip dėl nežinojimo, netikimo ar nepatikimo sudaromi nauji terminai; adresato veiksnys. O viename iš naujausių straipsnių iškeliamą funkcinio stiliaus įtaka (Mitkevičienė 2021).

Tos priežastys dažnai minimos aprėpiant tiek sinonimus, tiek variantus ir nurodomos dar prieš pradėdant juos nagrinėti (pvz., Stankevičienė

2016), taigi ne visada galima pasakyti, ar jos laikomos tik sinonimijos, ar ir variantiškumo priežastimis. Vis dėlto bent iš vieno straipsnio ryškėtų, kad tokie veiksniai, kaip noras daug racionaliau pavadinti sąvoką, naujo termino sudarymas nepaisant jau esamų pavadinimų, įvairių terminologijos krypčių ar mokyklų savų terminų siūlymas, taip pat ir kalbinės interferencijos veiksnys, yra laikomi tiek sinonimijos, tiek variantiškumo priežastimis (Kaulakienė 1994b: 53). Priežastys gali būti vardijamos ne tik prieš imantis variantų ir sinonimų tyrimo, bet ir jį atlikus, tačiau išvados apie sinonimus ir variantus irgi subendrinamos, pvz., teigiant, kad išnagrinėti sinonimai ir variantai atspindi kalbotyros terminijos raidą (Andriuškaitė 2000: 74), todėl taip pat ne visada paprasta spręsti, kurios priežastys laikomos variantiškumo, kurios – sinonimijos priežastimis. Šiaip jau bendras variantiškumo ir sinonimijos priežasčių minėjimas rodytų, kad tarp jų nedaroma skirtumo.

Priežasčių bendrumą lyg ir patvirtintų darbai, orientuoti vien į variantiškumo tyrimą, – juose įvardijamos tokios pačios kaip sinonimijos priežastys. Pavyzdžiui, ištyrus praeities laikotarpių terminiją, gausūs morfologiniai variantai irgi aiškinami svetimų kalbų – vokiečių ir lenkų – įtaka (Zemlevičiūtė 2012: 122), ji nurodoma ir aptarus dabartinius jūreivystės terminų rašybos variantus, tik čia minimos jau rusų ir anglų kalbos (Drukteinis 2015). Astos Mitkevičienės minima priežastis patvirtintų, kad variantiškumas, kaip ir sinonimija, gali rasti dėl terminų tvarkymo ir norminimo: variantai rodo bandymą ieškoti taisyklingsnės terminų raiškos, tvarkingiau lietuvininti skolinius (Mitkevičienė 2004: 140). Kadangi tiek iš variantų, tiek iš sinonimų dažnai sprendžiama apie terminijos nenusistovėjimą, tai išeitų, kad variantiškumo priežastis yra ir terminijos nenusistovėjimas. Priežasčių bendrumas lyg ir būtų dar vienas veiksnys, palaikantis plačiąją variantiškumo sampratą.

Tačiau kai kuriuose darbuose įvardijama ir viena kita atskiresnė variantiškumo priežastis. Štai XIX a. pabaigoje pradėtame leisti *Varpe* rasti rašybos variantai (Zemlevičiūtė 2009), taip pat ir XX a. pradžioje leisto *Keleivio* rašybos variantai (Zemlevičiūtė 2011) aiškinami rašybos nenusistovėjimu, o tai jau kas kita nei sinonimijos priežastimi laikomas terminijos nenusistovėjimas. Kitame darbe istorinės medicinos terminijos tema minimas dėmesio raiškai stygius: „Terminų sinonimija ir variantiškumas byloja apie tų metų medicinos terminijos nepastovumą, dar, manding, ir tai, kad pagrindinis rašančiųjų tikslas buvo populiariai ir paprastam skaitytojui

suprantamai perteikti informaciją apie ligas, jų požymius ir gydymą, o į raišką dėmesio kreipta mažiau“ (Zemlevičiūtė 2018: 194). Be to, čia teigiama, kad dalis variantų gali būti redakcinės ir leidybinės klaidos. Redagavimo spragos ar gal net teksto neredagavimas minimas ir išnagrinėjus XX a. pradžios literatūros vadovėlyje rastus variantus (Mitkevičienė 2004: 140), o korektūros klaidų fiksuojama įvairių laikotarpių darbuose (pvz.: Zemlevičiūtė 2012; Stunžinas 2017, 2018), nors jų rašybos variantais lyg ir nelinkstama laikyti. Toks priešasčių savitumas jau rodytų, kad plati, potipių nenumatanti variantiškumo samprata, apimanti ir sinonimus, nebūtų pakankamas įrankis priešasčių savitumui atskleisti.

Lietuvių terminologijoje variantiškumo požiūriu daugiausia yra nagrinėta ankstesnių laikotarpių terminija, taigi ir priešastys įvardijamos daugiausia remiantis ja. Šiame darbe siekiama panagrinėti dabar gyvuojančios terminijos variantiškumo priešastis, renkantis vieną variantiškumo tipą – rašybos variantus. Tyrimo šaltinis – 12 internete skelbiamų astrologijos svetainių (*ananta.lt; antropoteosofineastrologija.lt; astrodaiva.com; astrologe.weebly.com; astrologijosmokykla.lt; dharm.lt; sadhanacentras.lt; uranija.lt; vidineastrologija.lt; wolmer.lt; zachh.lt; zodiakas.com*), įtraukiant ir dviejose iš jų pateiktus astrologijos terminų žodynėlius: *Astrologijos terminų žodynėlį* (ATŽ) ir *Astrologijos sąvokas* (AS). Ši sritis ir šis šaltinis pasirenkami todėl, kad rašybos variantiškumas yra itin ryški astrologijos svetainėse vartojamos astrologijos terminijos ypatybė. Be to, astrologijos terminija, remiantis šiuo šaltiniu, jau iširta sinonimijos požiūriu (Vaskelaitė 2021b), o tai leis įvertinti, kiek variantiškumui ir sinonimijai būdingas priešasčių bendrumas. Siekiant palyginti, imamas ir tas pat laikotarpis, t. y. tekstai, astrologijos svetainėse paskelbti iki 2021 m. birželio 20 d.

Darbo tikslas – iširti astrologijos svetainėse vartojamos terminijos rašybos variantiškumo priešastis. Tikslu laikant priešasčių analizę, nesiekiamas suminėti visų tiriamuosiuose šaltiniuose pasitaikiusių variantų eilučių, šiame straipsnyje aptariami tik būdingiausi rašybos variantiškumo atvejai.

1. DIDŽIOSIOS IR MAŽOSIOS RAIDĖS VARTOJIMO VARIANTAI

Rašybos variantai yra itin ryški kalbamosios terminijos ypatybė, o ypač jai būdingas su didžiosios raidės vartojimu susijęs variantiškumas. Į šią savitą astrologijos terminijos ypatybę dėmesys jau atkreiptas nagrinėjant didžiąją raidę rašomus pavadinimus (Vaskelaitė 2021a, 2022), viename iš tų darbų

(Vaskelaitė 2022) remtasi būtent astrologijos svetainėmis. Taigi, aptariant šį rašybos variantiškumo potipį, belieka nagrinėtus atvejus įvertinti terminologijos požiūriu ir priminti iš tų darbų ėmusias ryškėti variantiško didžiosios raidės vartojimo priežastis. Be to, ankstesniam tyrimui pasitelktos tik septynios svetainės (Vaskelaitė 2021a), o šiam tyrimui naudojama dvylika, todėl reikia patikrinti, ar ėmę ryškėti didžiosios raidės vartojimo polinkiai ir priežastys būdingi ir papildomiems penkiems šaltiniams.

Tikrinių pavadinimų santykis su terminais iš lietuvių terminologijos mokslo darbų nėra visiškai aiškus. Tiksliau, terminais lyg ir linkstama laikyti tik asmenvardinį ir vietovardinį dėmenį turinčius pavadinimus. Tokių terminų, kurių šalutiniu dėmeniu nurodoma išradėjo pavardė, minėjo Kazimieras Gaivenis, aptardamas dvižodžių sudėtinių terminų gramatines konfigūracijas ir jų šalutinių dėmenų funkcijas, pvz.: *Fuko švytuoklė, Morzės raktas, Leideno indas* (Gaivenis 2014 [1975]: 79). Vis dėlto, 1994 m. straipsnyje aptardamas tarptautinės nomenklatūros sukeliamas problemas, tokius visose mokslo srityse galimus rasti terminus kaip *Doplerio greitis, Dekarto koordinatės, Adisono liga, Ebšeino sindromas* autorius buvo linkęs vertinti atsargiai – jie nepakankamos motyvacijos (Gaivenis 2014 [1994]: 217). Ten atkreiptas dėmesys ir į nevienodą jų vertinimą tarptautinėje nomenklatūroje: tarptautiniame anatomijos nomenklatūros kodekse asmenvardinių terminų vartoseną draudžiama, tarptautiniame zoologijos nomenklatūros kodekse ribojama kai kuriais taksonais, o technikos terminijoje leidžiama be jokių apribojimų. Laimutė Kitkauskienė (2011), aptardama eponiminius terminus, minėjo ne tik iš asmenvardžių, bet ir iš vietovardžių kilusius pavadinimus. Jurgita Mikelionienė (2017) eponiminio termino sąvoką lyg ir pateikė platesnę, t. y. teigė, kad tai iš tikrinio žodžio padaryti sąvokų pavadinimai, bet nagrinėjo tik bendriniais žodžiais virtusius tikrinius pavadinimus, o tiksliau – jų vartimo terminais procesą, t. y. apeliatyvizaciją. Taigi, neasmenvardinės ar nevietovardinės kilmės tikrinių pavadinimų kaip terminų nelinkstama analizuoti. Aptardamas tikrinius astronominių žvaigždynų pavadinimus, K. Gaivenis tevirtavo terminą *pavadinimas*, jų kaip terminų neįvardijo, bet ir aptarė iš esmės tik Lietuvoje vartotus žvaigždynų vardus, tokius kaip *Šienpjočiai, Sietynas, Parplys Kirminėlis*, kurių ne visi bevartojami (Gaivenis 1990). Vis dėlto, nors didžiaja raide rašomų neasmenvardinės ir nevietovardinės kilmės tikrinių pavadinimų statusas lietuvių terminologijos darbuose neaiškus, termino statusas jiems pripažįstamas terminografijoje. Pavyzdžiui, į astronomijos

terminų žodynus įtraukiami tokių pavadinimų kaip *Mergelės žvaigždynas*, *Šaulio žvaigždynas*, *Jupiteris*, *Saturnas*, *Vega*, *Cerera*, *Didieji Grįžulo Ratai* ir kt. (pvz., Straižys 2003), tikrinių neasmenvardinės ir nevietovardinės kilmės pavadinimų įtraukiami ir į kitus žodynus, pvz., *Krikščioniškosios ikonografijos žodyne* galima rasti *Apreiškimą*, *Nukryžiuotąjį*, *Paskutinę vakarienę*, *Paskutinį teismą* ir kt. (KIŽ 1997).

Astrologijoje tokie pavadinimai dažni. Štai tokie yra septynių Zodiako sudedamųjų dalių pavadinimai: *Avinas*, *Jautis*, *Vėžys*, *Liūtas*, *Skorpionas*, *Ožiaragis* ir *Žuvis*. Jie zoomorfinės kilmės. Šie vienažodžiai pavadinimai tik iš pažiūros sutampa su astronominių dangaus kūnų pavadinimais, nes, kaip jau atskleista (Vaskelaitė 2021a, b), nuo astronominių Zodiako žvaigždynų pavadinimų juos skiria reikšmė, o dvižodžius terminus – dar ir pagrindinis dėmuo: astrologijos terminas yra ne *Zodiako žvaigždynas*, o *Zodiako ženklas*, atitinkamai vartojami pavadinimai *Avino ženklas*, *Jaučio ženklas* ir t. t. Tačiau visi Zodiako ženklų pavadinimai – tiek zoomorfinės kilmės, tiek ir kitokios kilmės (*Dvyniai*, *Mergelė*, *Svarstyklės*, *Šaulys*, *Vandenis*) – yra rašomi tik didžiąja raide, taigi didžiosios raidės vartojimo požiūriu jie nevariantiški.

Nebūdingas didžiosios raidės vartojimo variantiškumas ir horoskopo taškų pavadinimams *Juodasis Mėnulis* ir *Baltasis Mėnulis*, kurie tekstuose funkcionuoja kaip vienažodžių *Lilit* ir *Selenos* sinonimai, taip pat ir kitus du horoskopo taškus įvardijantiems pavadinimams *Rachu* ir *Ketu*, turintiems net kelias atitikmenų poras. Tikslias pavadinimo atsiradimo aplinkybes, žinoma, vertina ne terminologija, o etimologija, todėl tik atkreiptinas dėmesys, kad astrologijos tekstuose *Rachu* ir *Ketu* siejami su indų mitologija ir aiškinami kaip demono dalys: *Ketu* esąs demono kūnas, o *Rachu* – jo galva (Stonkutė 2020: 168). Dar viename straipsnyje teigiama, kad *Ketu*, išvertus iš sanskrito, reiškia „vėliava“ (Čeremisinas 2015). Tokie aiškinimai rodytų, kad ir šie pavadinimai neasmenvardinės kilmės, tačiau lietuviškuose astrologijos tekstuose jie rašomi tik didžiąja raide, taigi su didžiosios raidės vartojimu susijęs variantiškumas ir jiems nebūdingas, nors kitokio variantiškumo esama: keturiuose svetainėse rašoma *Rahu* Astr, Dh, Vi, W, vienoje – *Lilith* Za.

Tačiau variantiškumas būdingas terminui *Zodiakas* – vienose svetainėse labiau linkstama rašyti mažąja, kitose – didžiąja raide, o kai kuriose net ir tame pačiame tekste parašoma *Zodiakas* ir *zodiakas*. Nors astrologijos tekstuose minimas ir astronominis *Zodiakas*, astrologijoje tai iš dvylikos dalių

sudaryta simbolinė struktūra, kuri atvaizduojama apskritimo formos brėžinyje, todėl pavadinama ir *Zodiako ratu*. Šios simbolinės struktūros dalys yra *Jautis*, *Avinas*, *Dvyniai* ir kiti iš paprastosios vartosenos puikiai žinomi pavadinimai, bet astrologijoje tai ne tik tam tikri apibendrinti charakterio tipai, bet ir simbolinės, su atitinkamomis sritimis siejamos struktūros dalys. Todėl šios srities tekstuose ir nelinkęs prigyti bendrosios vartosenos pagrindu teikiamas siūlymas charakterio tipo ar likimo reikšme vartojamą žodį *zodiakas* rašyti mažąja raide (KB). Kita vertus, tokio rašymo atvejų pasitaiko, pvz.: „Saulė apkeliauja visą zodiaką per vienerius metus“ Aw, ir tai yra termino variantinės raiškos atvejai.

Struktūros dalys vadinamos *Zodiako ženklais*, bet ir šis terminas dvi-reikšmis – taip vadinami ir charakterio tipai, Vakarų astrologijoje nustatomi pagal tai, kuriame Zodiako ženkle žmogui gimstant buvo svarbioji astrologinė planeta Saulė. Šis reikšmės dvilypumas išvelgtas kaip rašybos variantiškumo priežastis: sąsaja su *Zodiaku* terminą *Zodiako ženklas* skatina rašyti didžiąja, bet siekis paisyti kalbos normų gali būti paskata žodį rašyti mažąja: *zodiako ženklas* (Vaskelaitė 2021a: 18–21). Kai kuriuose tekstuose išryškėjantis rašymo nuoseklumas gali būti siekio rašymo būdą vienodinti požymis. Šiai analizei pasitelkiami penkių papildomų svetainių tekstai išvelgtuosius termino rašybos įvairavimo polinkius patvirtina: vienoje svetainėje vyrauja rašymas *Zodiako ženklas Zo*, trijose – *zodiako ženklas An*, *Dh*, *W*, vienos svetainės tekstuose rašoma skirtingai: *Zodiako ženklas* ir *zodiako ženklas Aw*. Kartu toks rašymas patvirtintų darytas išvalgas apie norminamuosius neaiškumus kaip astrologinių pavadinimų rašymo svyravimų veiksnį – astrologinių pavadinimų rašymo normos nėra kodifikuotos, norminamuosiuose darbuose minimi tik astronominiai pavadinimai. Tik kaip astronomijos terminas teikiant siūlymą rašyti mažąja raide įvardijamas ir *Zodiako ženklas* (KB).

Nėra nustatytos ir kitų astrologinių pavadinimų rašymo normos. Tikrinių pavadinimų rašymo normos orientuojamos į pavadinamąjį objektą (t. y. vienoks numatomas astronominių, geografinių, mitologinių pavadinimų rašymas, kitoks – įvairių kitų pavadinimų, pvz., istorinių (istorinių įvykių ir epochų), rašymas), bet astrologinių pavadinimų grupė neminima, ir šis kodifikacijos stygius išvelgtas kaip astrologijos srities pavadinimų rašymo svyravimų veiksnys (Vaskelaitė 2021a). Antai ir penkios papildomai pasitelktos svetainės, įskaitant jose pateiktus žodynėlius, rodo, kad tokie pavadinimai kaip *Ascendentas An*, *Aw*, *ATŽ*, *Zo*, *Descendentas Zo*,

Sinastrija, Steliumas An, ATŽ, Zo, Soliaras An, AS, Vežimas, Sekira, Bisekstilis An, ATŽ, Zenitas, Nadyras Zo parašomi didžiąja raide, nors jie turi akivaizdų termino statusą. Kitose ar net tose pačiose svetainėse šie terminai rašomi mažąja, taigi pasitaikančius rašymo didžiąja raide atvejus lyg ir būtų galima aiškinti neapsižiūrėjimu, apskritai internetine vartoseną, kuriai būdingos tiek rašybos, tiek korektūros klaidos. Tačiau astrologijos terminų rašymo didžiąja raide polinkį išryškino ir jų vartojimo spausdintuose leidiniuose analizė (Vaskelaitė 2022), nors visi analizuoti leidiniai redaguoti kalbos redaktorių. Leidiniuose jų rašymas didžiąja raide paplitęs net dar labiau nei astrologijos svetainėse.

Bet ypač įvairavimą išryškino keliažodžių astrologijos srities pavadinimų rašymas, rodantis, kad svyruojama tarp dviejų tikrinių pavadinimų rašymo taisyklių: keliažodžio pavadinimo rašymo kiekvieną žodį pradėdant didžiąja raide (išimtį darant tik gimininiam žodžiui), kaip numato astronominių objektų ar mitologinių būtybių vardų rašymo taisyklės, ir jo rašymo pagal bendresnę tikrinių pavadinimų rašymo taisyklę – didžiąja raide rašant tik pirmą pavadinimo žodį (Vaskelaitė 2021a, 2022). Šis įvairavimas labiausiai išryškėjo iš *Rachu* ir *Ketu* sinoniminių terminų rašymo. *Rachu* ir *Ketu* turi net trejas poras sinonimų, kurie tekstuose paprastai pateikiami visi: *Rachu* – *šiaurinis Mėnulio mazgas, Drakono galva, kylantis (kylantysis) Mėnulio mazgas*; *Ketu* – *pietinis Mėnulio mazgas, Drakono uodega, besileidžiantis (besileidžiantysis) Mėnulio mazgas*. Tačiau, be gausios sinonimijos, šiems atvejams būdingas ir variantiškumas. Metaforinės kilmės sinonimų *Drakono galva* ir *Drakono uodega* variantiško rašymo atvejų čia papildomai pasitelkiamose svetainėse, galima sakyti, nepasitaiko, išskyrus vienoje pateikiamą žodynėlį, kur vienažodį paminima *drakono galva* ir *drakono uodega* ATŽ, terminai *Šiaurinis mazgas* ir *Pietinis mazgas* paprastai rašomi didžiąja raide, išskyrus akivaizdžias rašybos klaidas (jos bus aptariamoms 4 skyriuje), o dar viena sinonimų pora – *kylantis karminis Mėnulio mazgas* ir *besileidžiantis karminis Mėnulio mazgas* – yra itin variantiška, ir variantiškumas apima tiek didžiosios raidės vartojimą, tiek ir terminų dėmenų skaičių, jų sintaksinę struktūrą. Susidaro tokia variantų eilutė kaip *k(K)ylantis k(K)arminis Mėnulio mazgas / k(K)arminis k(K)ylantis Mėnulio mazgas*, bet tekstuose gausu dar ir termino trumpinimo atvejų: *k(K)arminis Mėnulio mazgas, k(K)ylantis Mėnulio mazgas*. Atitinkamai įvairuoja ir terminas *besileidžiantis karminis Mėnulio mazgas*, o ir terminas *karminiai mazgai* parašomas didžiąja raide, pvz.: „Taigi pirmiausia tai yra **Karminiu**

mazgų ciklai“ W. Net ir šių terminų pagrindinis dėmuo *mazgas*, šiaip jau rašomas mažąja raide, kai kur yra parašomas didžiąja, t. y. *Kylantis Mėnulio Mazgas Aw, Zo*. Tiek šių pavadinimų sinonimijos, tiek jų variantiškumo priežastys jau svarstytos: sinonimiją mėginta aiškinti Vakarų astrologijoje susiliejusių skirtingų tradicijų sankirta (Vaskelaitė 2021b: 211), didžiosios raidės vartojimas sietas su galima lotynų kalbos įtaka, nes su lotynų kalba astrologijos terminija turi glaudžių sąsajų, neatmesta ir svetimų kalbų įtakos galimybė, taip pat minėtas astrologijos svetainėms ypač būdingo stilistinio žodžių rašymo didžiąja raide veiksnys, astronomijos ar mitologijos sričių pavadinimų rašymo tradicija (Vaskelaitė 2021a, 2022), bet, nesant kodifikuotosios astrologinių pavadinimų rašymo normos, šiam variantiškumui gali turėti įtakos ir jos stygius (plačiau žr.: Vaskelaitė 2021a, 2022)¹.

Su tikrinių pavadinimų rašymo kodifikacijos neaiškumais galima sieti ir kitų astrologijai aktualių pavadinimų rašymą. Antai, numatant tikrinių pavadinimų rašymo taisykles, tarp tikrinių pavadinimų neminimi pirmapradžių stichijų ar pradų pavadinimai (LKRS 1992: 54–60), o šiai analizei pasirinktos papildomos svetainės irgi ryškina jų rašymo svyravimus: *vandens stichija, oro stichija, ugnies stichija, žemės stichija* ir *Vandens stichija, Oro stichija, Ugnies stichija, Žemės stichija Aw, Dh, W, Zo* (vienoje svetainėje šie terminai nevartojami). Juolab kodifikuojant tikrinių pavadinimų rašymo normas neminimi astrologinių įvykių pavadinimai, bet minimos istorinių įvykių, švenčių pavadinimų grupelės, numatant tokių pavadinimų rašymą pirma didžiąja raide (LKRS 1992: 69). Šios taisyklės taikymas gali būti veiksnys, kad didžiąja raide parašomi ir kai kurių svarbiųjų astrologinių įvykių, astrologijos tekstuose įvardijamų ir kaip šventės, pavadinimai, pvz.: *Pavasario lygiadienis, Rudens lygiadienis Am, Astr, Vi, Jaunatis Astr, Vi, Veneros Jaunatis Vi, Mėnulio Jaunatis Am* ir pan. (Vaskelaitė 2021a).

Apskritai dvižodžių pavadinimų rašymas astrologijos tekstuose vienedsnis, nors ir sunku nustatyti, pagal kurią taisyklę jie rašomi – bendrąją tikrinių pavadinimų rašymo taisyklę, numatančią pavadinimo rašymą didžiąja raide, ar astronominių pavadinimų rašymo taisyklę, numatančią kiekvieno pavadinimo žodžio rašymą didžiąja raide, išimtį darant gimininiam žodžiui, pvz.: *Tau kvadratas, Didysis kryžius, Likimo pirštas ATŽ, Arabiškas burtas Aw, Gepardo metai, Buliaus metai W*. Kita vertus, tai, kad

¹ Apskritai terminų rašymas didžiąja raide irgi aptariamas tik naujajame, vėliau nei čia skelbti šaltiniai pasirodžiusiame rašybos lygmens normų leidinyje – 2022 m. išėjusiame Rasuolės Vladarskienės ir Palmiros Zemelvičiūtės parengtame rašybos taisyklių sąvade *Lietuvių kalbos rašyba: taisyklės, komentarai, patarimai*.

giminių žodį turinčių dvižodžių pavadinimų rašymas pagal dvi tikrinių pavadinimų rašymo taisykles sutampa, gali būti palyginti nuoseklus jų rašymo veiksnys. Vis dėlto tokių rašymo pavyzdžių kaip *Tau Kvadratas Za*, *Meilės Burtas* ar *Laimės Fortūna Aw*, *Dangaus Ugnis*, *Dieviškieji (Dangaus) Vandenys Dh* svetainėse irgi pasitaiko.

2. SU BRŪKŠNELIO IR BRŪKŠNIO RAŠYMU SUSIJĘ VARIANTAI

Astrologijos svetainėse ryškūs nevienodumai, susiję su brūkšnelio vartojimu. Kitaip nei astrologinių pavadinimų rašymo norma, brūkšnelio rašymo norma yra kodifikuota. Rašybos lygmens normos kodifikuojamos gramatikose, rašybos taisyklių rinkiniuose, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimuose, o kalbamoji įrašyta 1992 m. laidos *Lietuvių kalbos rašyboje ir skyryboje* (toliau – LKRS) – čia analizuojamu laikotarpiu galiojusiame rašybos normų rinkinyje (LKRS 1992: 54–60). Tačiau šia norma, kaip ir apskritai bendrinės kalbos vartojimo normomis, pirmiausia orientuojamasi į bendrąją vartoseną, taigi ir brūkšnelio vartojimo terminuose ypatumams atskiro dėmesio neskiriama. Vis dėlto iš brūkšnelio vartojimo polinkių aptarimo aiškėja, kad šis rašybos ženklas kelia neaiškumų ne tik specialiojoje, bet ir bendrojoje vartosenoje (pvz.: Keinys 2005; Gudzinevičiūtė 2012; Drukteinis 2015).

Svetainėse brūkšnelio rašymo variantų sudaro dvi terminų grupės. Viena – tai sudėtiniai terminai, kuriais įvardijamos dviejų planetų padėtys. Jų pavadinimai vienažodžiai: *jungtis (susijungimas, konjunkcija)*, *opozicija*, *kvadratūra*, *sekstilis*, *trinas* ir kt. O konkrečių astrologinių planetų padėtys pavadinamos įtraukiant planetų vardus. Jie parašomi su brūkšneliu: *Jupiterio-Neptūno jungtis*, *Jupiterio-Saturno jungtis*, *Neptūno-Marso jungtis*, *Saulės-Mėnulio jungtis*, *Marso-Plutono sekstilis*, *Veneros-Plutono sekstilis*, *Veneros-Neptūno trinas*, *Marso-Urano kvadratūra* ir t. t. Astr, Aw, Ur, Za, Zo, pvz.: „Bet... formuosis Saturno-Plutono bei Jupiterio-Platono jungtis, galinti reikšti nemažas transformacijas politiniame-ekonominiame gyvenime bei gamtos stichijų aktyvumą“ Astr. Kitur rašoma su brūkšneliu, pvz.: „Balandžio 12 d. formavosi Jupiterio – Neptūno jungtis“ Antr.

LKRS, kur formuluojamos brūkšnelio rašymo taisyklės, tokie tikrinių pavadinimų rašymo atvejai neaptariami. Aptariant brūkšnelio rašymą, daugiausia orientuojamasi į pavadinimus, sudarytus iš bendrinių

daiktavardžių, tokius kaip *paskaita-koncertas* ar *koncertas-improvizacija* (geriau *improvizacijų koncertas*), taip pat aptariamas brūkšnelio rašymas tarp būdvardžių, pvz.: *klausiamieji-santykiniai įvardžiai, socialinė-ekonominė sistema* (LKRS 1992: 54–56). Paminima ir asmenvardžių, kaip antai *Stuoka-Gucevičius, Kymantaitė-Čiurlionienė*, taip pat valstybių pavadinimų, pvz., *Čečėnija-Ingušija* (LKRS 1992: 56–57), bet kilmininko pozicijoje vartojamų tikrinių daiktavardžių neminima. Aptariant bendrinių daiktavardžių rašymą teigiama, kad kilmininko pozicijoje vartojami daiktavardžiai brūkšneliu negali būti jungiami: „<...> daiktavardžių kilmininkai, einantys vienarūšiais pažyminiais, bet nereikšiantys vienos sąvokos, taip pat jungiami ne brūkšneliu, o jungtuku *ir* (arba *bei*), pvz.: *celiuliozės ir popieriaus kombinatas* (ne *celiuliozės-popieriaus kombinatas* <...>“ (LKRS 1992: 55). Analogiją taikant tikriniais daiktavardžiams, išeitų, kad turėtų būti rašoma *Jupiterio* ir *Neptūno jungtis*. Tačiau vienos sąvokos nereikštų tik atskirai paimti pavadinimai *Jupiteris* ir *Neptūnas*, o visas pavadinimas *Jupiterio-Neptūno jungtis* nurodo vieną iš astrologinių planetų sudaromų jungčių (dar plg.: *Jupiterio-Saturno jungtis, Neptūno-Marso jungtis, Saulės-Mėnulio jungtis* ir kt.), taigi reiškia vieną sąvoką, ir tokia samprata ar taisyklės interpretuotė gali būti rašymo svyravimus lemiantis veiksnys. O brūkšnio vartojimo paskata rašant šiuos planetų padėčių pavadinimus gali būti kai kurių jų panašumas į pavadinimus, kuriais nurodoma pradinė ir galinė riba. Toks, pavyzdžiui, yra opozicijos pavadinimas *Jupiterio-Neptūno opozicija*.

Su žodžiu *ašis* sudaryti pavadinimai, kurie jau išties nurodo pradinę ir galinę ribą, tokie kaip horoskope galimas brėžti ašis žymintys pavadinimai *Ožiaragio – Vėžio ašis, Liūto – Vandenio ašis, Avino – Skorpiono ašis, Mergelės – Žuvų ašis* Antr, Astr, Vi, Za, Zo, *Dvynių – Šaulio ženklų ašis*, dėsningiau rašomi su brūkšniu, pvz.: „Šis užtemimas įvyks *Dvynių – Šaulio ženklų ašyje*, išryškindamas pasaulėžiūros prieštaravimus, interesų skirtumus kolektyvuose, tarp valstybių“ W; „*Mergelės – Žuvų ašis* turi stiprų potencialą, kuris gali būti išskleistas per šios ašies dorybes: tvarką, švarą, skaistumą, blaivybę, aiškumą <...>“ Antr. Bet svetainėje, kurioje su brūkšneliu rašomi pavadinimai *Jupiterio-Saturno jungtis, Neptūno-Marso jungtis* ir kt., su brūkšneliu rašomi ir ašių pavadinimai, pvz.: „Ateinančių metų tendencijos išryškės jau 2020 gruodžio mėnesį, kai net dvi tolimesnės planetos – *Jupiteris* ir *Saturnas* – pereis į *Vandenį* ir formuosis keletas užtemimų *Šaulio-Dvynių ašyje*“ Astr. Apimties brūkšnio vieta lietuvių kalbos rašybos darbuose dar palyginti neseniai buvo gana neaiški. Iki

2022 m., kai išėjo Rasuolės Vladarskienės ir Palmiros Zemlevičiūtės parengta *Lietuvių kalbos rašyba: taisyklės, komentarai, patarimai*, toks brūkšnys buvo laikomas veikiau skyrybos nei rašybos ženklu, nes iki tol galiojusio rašybos taisyklių rinkinio (LKRS) skyriuje *Rašyba* buvo aptariamas tik brūkšnelis, o brūkšnys minėtas tik *Skyrybos* skyriuje. Paisant šios takoskyros, ko gero, ir šiuos variantus būtų reikėję aptarti kaip skyrybos, o ne kaip rašybos variantus. Tačiau naujajame rašybos taisyklių rinkinyje toks brūkšnys jau aptariamas kaip rašybos ženklas, be to, aptariamas išsamiai, vadinamas apimties brūkšniu (Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 241).

Iki tol teformuluota trumpa taisyklė: „Brūkšnys rašomas tarp dviejų ar daugiau žodžių ar skaitmenų, žyminčių daiktų bei reiškinių vietos, laiko, kiekio, eilės ribas“ (LKRS 1992: 234). O ją formuluojant teikta tik tokių pavyzdžių kaip *dyzelinis traukinys Vilnius – Klaipėda, Surviliškio – Upytės – Panevėžio vieškelis, rusų – lietuvių kalbų žodynas, 1918 – 1919 m., 1 – 3 lapai, šalčio* ir kt. (LKRS 1992: 234). Taigi, čia minimų pavadinimų rašymo klausimas buvo nepakankamai aiškus, ir svetainėse pasitaikantys svyravimai gali būti tų neaiškumų atspindys. Be to, kaip atkreiptas dėmesys Stasio Keinio (2005) straipsnyje, galbūt dėl spausdinimo ypatumų LKRS pavyzdžiuose prieš brūkšnį ir po jo palikti tarpai. Tokie tarpai, kaip matyti, paliekami ir rašant aptariamuosius pavadinimus astrologijos svetainėse, o tai rodytų, kad siekiama paisyti kodifikuotų rašybos normų.

Brūkšnio ar brūkšnelio rašymas terminuose, juolab astrologijos terminuose, LKRS neaptariamas, terminijos norminimą, matyt, laikant terminijos normintojų, terminografų reikalu. Bet astrologijos terminų norminimas ir terminografija – irgi keblus klausimas. Lietuviškų astrologijos terminų žodynų nėra, o į tarptautinių žodžių žodynus, net ir į naujausią (TŽŽ 2013), įtraukti linkstama tik astronomijos terminus. Vienas iš jau skelbtų tyrimų rodytų, kad priežastis galėtų būti bent jau enciklopediniuose leidiniuose ryškėjantis požiūris į astrologiją: manoma, kad tai burtai, prietarai (Vaskelaitė 2020).

Be čia aptartų rašymo variantų, dar svetainėse pasitaiko ir rašymo su jungtuku pavyzdžių: *Jupiterio ir Neptūno jungtis, Jupiterio ir Saturno jungtis, Merkurijaus ir Saturno jungtis, Marso ir Neptūno kvadratūra, Saulės ir Mėnulio konjunkcija, Marso ir Saulės opozicija, Mėnulio ir Saulės opozicija, Selenos ir Lilit opozicija, Mėnulio bei Neptūno kvadratūra, Mėnulio bei Urano sekstilis, Liūto ir Vandenio ašis*. O be to, kadangi terminija astrologijos svetainėse vartojama laisviau nei moksliniuose tekstuose, pasitaiko ir dar įvairesnių raiškos atvejų,

pvz.: *Saulės konjunkcija su Uranu Ur, Veneros jungtis su Saule Am, Mėnulio opozicija su Merkurijumi Dh, Neptūno jungtis į Saulę Ur*. Bet jie gali būti ir tekstinės vartosenos atvejai (plačiau apie tekstinę vartoseną žr. Mitkevičienė 2015a).

3. RAŠYBOS NORMŲ NUMATOMO VARIANTIŠKUMO ATVEJAI

Brūkšnio ar brūkšnelio rašymo variantų kodifikuotos rašybos normos nenumato, tačiau kai kurių variantiškumo atvejų teikiant rašybos lygmens normas numatoma.

Tai skirtingi skaičiaus užrašymo būdai: skaičius gali būti užrašomas žodžiu ir skaitmeniu, skaitmuo gali būti tiek romėniškas, tiek arabiškas, prie arabiško skaitmens gali būti pridėdamos galūnės (LKRS 1992: 80). Skaitvardinį dėmenį turintys terminai nėra pats būdingiausias terminų tipas, taigi ir astrologijos tekstuose jie nedažni. Čia ryškėja viena jų grupė – dvylikos astrologinio brėžinio dalių pavadinimai. Jos vadinamos *būstais* arba *namais*, o šis terminas, kaip jau atkreiptas dėmesys, gerokai nenusistovėjęs: vartojama tiek *horoskopo būstai*, tiek *horoskopo namai*, taip pat ir *astrologiniai namai* ar *astrologiniai būstai*, vartojamos ir trumposios formos *būstai* ar *namai* (Vaskelaitė 2020: 155). Taigi, sinonimiški ir konkrečias būsto dalis įvardijantys terminai, bet jiems būdingas dar ir skaitmens rašymo variantiškumas, taip pat ir kiti variantiškumo požymiai. Variantų eilutes sudaro tokie nariai: *pirmas(is) būstas* – *Pirmas(is) būstas* – *I būstas* – *1 būstas* – *1-as(is) būstas*, atitinkamai *antras(is) būstas* ir t. t. O vienoje svetainėje taikomas dar ir kodifikuotųjų rašybos normų nenumatomas romėniško skaitmens rašymas su galūne: *I-asis būstas* ar *I-as būstas* Zo ir t. t. (plačiau apie rašybos variantų santykį su rašybos klaidomis rašoma šio darbo 4 skyriuje).

Rašybos normos numato ne tik skaičiaus užrašymą skaitmeniu, bet ir žodžių ar pavadinimų trumpinimą. Užsienio autorių darbuose, kur taikoma plačioji variantiškumo samprata, santrumpos yra minimos kaip atskiras variantiškumo potipis (pvz., León-Araúz ir kt. 2020). Lietuvių terminologijos darbuose toks variantiškumo atvejis neryškinamas, todėl būtų keblu spręsti, ar variantais, ar sinonimais laikytini atvejai, kai šalia lietuviško termino ar pavadinimo pateikiama angliška santrumpa, pvz.: *Bendroji mokėjimų eurais erdvė* ir *SEPA* (iš *Single Euro Payment Area*); *pervedamoji sąskaita* ir *NOW* (angl. *negotiable order of withdrawal*) *sąskaita*. Tačiau astrologijoje vartojama keletas santrumpų, kurios yra tos pačios kalbos

kaip ir trumpinamasis pavadinimas, o jos galėtų būti laikomos rašybos variantais. Tokių santrumpų šios srities tekstuose veikiausiai randasi dėl juose teikiamų astrologinių brėžinių – horoskopų įtakos. Astrologiniame brėžinyje svarbiausi taškai žymimi specialiais simboliais, o kai kurie – simbolinėmis santrumpomis. Apskritimo horizontaliąją ašį jungiantys taškai ascendentas ir descendentas žymimi atitinkamai *Asc*, *Dsc*, o vertikale jungiantys taškai, kurių pavadinimai lietuviškoje astrologijos terminijoje funkcionuoja kaip lotynizmai *Medium Coeli* ir *Imum Coeli*, – atitinkamai *MC* ir *IC*. Tačiau šių keturių pavadinimų santrumpos pavartojamos ir tekstuose, pastarosios dvi – netgi dažniau kaip pagrindinis variantas, pvz.: „*IC* atitinka vidurnaktį, *MC* – vidurdienį“; „*Tai I būstas – Asc*, *IV būstas – IC*, *VII būstas – Dsc* ir *X būstas – MC*“ *Zo*; „*Veneros ir Jupiterio vidurio taškas jungiasi su MC*“ *Aw*. Taigi, terminas ir santrumpa sudaro rašybos variantus: *ascendentas (Ascendentas)* ir *Asc*, *descendentas (Descendentas)* ir *Dsc*; *Medium Coeli* ir *MC*, *Imum Coeli* ir *IC* *Am*, *An*, *Antr*, *Astr*, *Za*, *Zo*, *AS*, *ATŽ*. Šie trumpinimo būdai minimi ir rašybos normas teikiančiuose leidiniuose. Naujausiame iš jų numatoma santrumpų klasifikacija pirmuosius leistų įvardyti kaip simbolines santrumpas (*Asc*, *Dsc*), o antruosius – kaip raidines santrumpas (*Vladarskienė, Zemlevičiūtė 2022: 208–229*). Taigi, santrumpų vartojimas astrologijos svetainėse, kaip ir daugumoje iš jų taikomi termino skaitvardinio dėmens užrašymo būdai, rodytų atitiktį kalbos normoms, siekį jų paisyti.

Tačiau kai kuriose svetainėse santrumpos *Asc* ir *Dsc* rašomos kaip *ASC* ir *DSC*, pvz.: „*Jei Chironas jungiasi su ASC*, žmogus gali turėti randą ant veido“; „*Taip pat sėkmingo žmogaus horoskope šios žvaigždės jungiasi su jo natalinio horoskopo ASC ir MC*“ *Aw*. Bet kažin ar tai būtų galima laikyti rašybos klaida ar neapsižiūrėjimu – toks rašymas gali būti argumentuotas siekis suvienodinti keturis svarbiuosius horoskopo taškus žyminčias santrumpas, t. y. *ASC*, *DSC*, *MC* ir *IC*, plg.: „*Būtinai atkreipkite dėmesį į tai, kuriame horoskopo būste vyksta užtemimas, ar liečia svarbius horoskopo taškus (ASC, DSC, MC, IC) <...>*“ *Aw*.

4. KALBOS VARTOJIMO TERPĖS ĮTAKA

Be aptartųjų rašybos variantų, svetainėse pasitaiko akivaizdžių rašybos ar korektūros klaidų. Tiek rašybos, tiek korektūros klaidų santykis su variantais lietuvių terminologijoje nėra pakankamai aiškus. Pastarųjų variantais lyg ir nelinkstama laikyti, nors kartu pastebima, kad jas skirti nuo variantų

nėra paprasta (pvz., Mitkevičienė 2004: 125). Kitur, išnagrinėjus variantus, nurodoma, kad kai kurie iš jų gali būti leidybinės ir redakcinės klaidos (Zemlevičiūtė 2018: 194). Tačiau dar kebliau brėžti ribą tarp rašybos klaidų ir rašybos variantų, o terminų ar pavadinimų rašymas, taikytas laikotarpiams, kai rašybos normos dar tik formavosi ir nebuvo nusistovėjusios, jos ir neleistų brėžti. Todėl tyrinėjant praeities laikotarpių terminiją kaip variantus įprasta minėti, pvz., ne tik pavardės rašymo variantus, tokius kaip *Džaulio dėsnis* ir *Joulio dėsnis*, *Clarko elementas* ir *Klarko elementas*, *Omo dėsnis* ir *Ohmo dėsnis* (Kaulakienė 2003: 113), bet ir tokius atvejus kaip *kalambūras* ir *kalamburas*, *natūralistinė drama* ir *naturalistinė drama*, *formos tobulumas* ir *formos tobūlumas*, *satyrikas* ir *satirikas* (Mitkevičienė 2004: 127). Vis dėlto dabartiniu lietuvių bendrinės kalbos raidos tarpsniu, kai ilgumo ir trumpumo žymėjimo normos yra kodifikuotos ir perteikiamos kiekviename bendrojo lavinimo mokykloje, aiškinti pastarųjų atvejų rašybos normos nebuvimu ar nusistovėjimu nebūtų kaip, taigi, net jei terminologijoje tokie atvejai ir galimi aptarti kaip rašybos variantai, jų priežastys yra kitos nei rašybos formavimasis, jos normų nebuvimas. Šiame darbe ėmusiomis ryškėti priežastimis – kodifikacijos neaiškumais ar jos numatomais variantais – skirtingo balsių ilgumo žymėjimo irgi nėra kaip aiškinti. Kaip apibendrintą neatitikties kodifikuotosioms rašybos lygmens normoms, kurios yra nusistovėjusios ir nenumatančios rašybos variantų, priežastį būtų galima minėti kodifikuotųjų bendrinės kalbos normų nesilaikymą, o konkretesnė priežastis aiškės iš terminų vartojimo konteksto aptarimo.

Terpė, kurioje astrologijos terminai vartojami, šiuo atveju yra interneto svetainės. Tiek korektūros klaidų, tiek neatitikties kodifikuotoms rašybos, skyrybos, o ir kitų kalbos lygmenų normoms pasitaiko visose svetainėse, taip pat ir dviejose iš jų pateiktuose terminų žodyneliuose – AS ir ATŽ, pvz.: „Kadangi Plutonas visada orientuotas į mąsinius (= masinius), visuomeninius reiškinius, šiuo atveju jis gali išryškinti kolektyvinės atskirties ligas – ryšio praradimą su Žeme (gamta), kurią baigiame sunaikinti“ Vi; „Ne viskas taip paprasta su horoskopo būstais ir be visa ko todėl (= ir, be visa ko, todėl), kad astrologinių būstų sistemų yra tikrai nemažai (bent virš 30)“; „<...> seniau į šią planetą buvo atsižvelgiama nustatant profesinę (= profesinę) orientaciją“ Zo; „Spauda ir Holivudas iki šiol tęsia išpuolius prieš Trumpą, tačiau visi jie jau senai suprato, kad tai asmenybė su kuria (= asmenybė, su kuria) reikia skaitytis“; „Be to Jupiteris (= Be to, Jupiteris) antrame būste dažnai rodo didelę finansinę sėkmę“ Ur;

„Tai - tokie (= Tai – tokie) santykiai, kurie tiesiog nulemti, reikalaujantys atiduoti tam tikras skolas gal būt (= galbūt) iš praeitų gyvenimų <...>“; „Būkite atidūs kažką pirkdami ar parduodami - galite (= parduodami – galite) įsigyti jums svarbių pirkinių, tačiau vėliau ko gero jais (= vėliau, ko gero, jais) nusivilsite“; „Tėvai , viršininkai (= Tėvai, viršininkai) gali reikalauti iš Jūsų pernelyg daug“ Aw; „Mergelės –perfekcionistės <...> (= Mergelės – perfekcionistės)“; „IX būstas– tolimos (= IX būstas – tolimos) šalys, keliones (= kelionės), kontaktai su užsieniečiais <...>“ Zo; „Tai patys svarbiausi būstai horoscope (= horoskope) bei prognostikoje“ ATŽ. Kadangi korektūros klaidų ir neatitikties rašybos normoms atvejų pasitaiko visose svetainėse, ši ypatumą galima sieti su terminų vartojimo terpe – internetu, būtent interneto svetainėmis. Šią prielaidą patvirtina kai kuriose svetainėse pateikiami tekstai iš spausdintų leidinių – knygų, žurnalų, kalendorių (Antr, Dh, Sa, W). Juose tiek korektūros, tiek rašybos klaidų ir išvis išvengiama. Leidiniai yra redaguojami kalbos redaktorių, prieš spausdinant skaitomi korektorių, o tai korektūros ar rašybos klaidų ir padeda išvengti. Kad internetinėje (elektroninėje) terpėje vartojama kalba šiuo požiūriu yra kitokia, atskleidžia ir jos tyrimai (pvz.: Miliūnaitė 2008, 2010, 2018), net jei šios jau netrumpą laiką gyvuojančios terpės lietuvių autorių darbuose ir nelinkstama rinktis kaip vieno pirmųjų kalbos tiriamųjų objektų.

Vis dėlto astrologijos svetainės pagal korektūros klaidas ir rašybos, skyrybos neatitiktį kodifikuotoms kalbos normoms labai nevienodos: vienose klaidų nedaug, kitose daugiau pasitaiko tik kai kuriuose tekstuose, o kai kurias pagal atitiktį bendrinės kalbos normoms būtų galima laikyti priartėjusiomis prie bendrinės kalbos užribio. Čia nesiimama spręsti, kiek kodifikuotų bendrinės kalbos normų nepaisoma sąmoningai, kiek iš nežinojimo, nes tam reikėtų taikyti kitus tyrimo metodus (pvz., anketinės apklausos metodą), tačiau viena priežastis akivaizdi – tai dėmesio nekreipimas į raišką. Antai vietoj brūkšnio vartojamas brūkšnelis, pvz.: „Ugnies ženklai - Avinas, Liūtas ir Šaulys“; „Penktas būstas - hobiai ir talentai“ Aw; „Uranas-permainų, ekscentriškumo, naujovių, revoliucijų, perversmų planeta“; „Opozicija- taip pat neharmoningas aspektas <...>“ Zo. Kitose pačiose svetainėse vartojamas brūkšnys, ir tai rodo, kad brūkšnelio vartojimas nėra dėl nelietuviškos kompiuterio klaviatūros radęsis ypatumas, pvz.: „Šeštas būstas – sveikata, rutina, dieta ar kasdieninis darbas“ Aw. Tokie skirtumai išryškėja net gretimuose sakiniuose, pvz.: „Pirmo

būsto (namo) viršūnė vadinama ascendentu, IV namo viršūnė – IC (Imum coeli), VII būsto viršūnė– descendentu, X būsto viršūnė – MC (Medium coeli)“ Zo. Prieš skyrybos ženklus ar po jų nedaroma tarpo arba, priešingai, tarpai paliekami ten, kur jų nereikia, pvz.: „Mėnulio mazgai –Mėnulio orbitos kirtimosi su ekliptika taškai.Judedamas Mėnulis atsiduria tai piečiau, tai šiauriau ekliptikos . Taškas, kai Mėnulis pereina iš pietinės dangaus skliauto pusės į šiaurinę, vadinamas kylančiu Mėnulio mazgu(arba Šiauriniu, arba Drakono galva), o atvirkščiai- iš šiaurinės į pietinę–Besileidžiantis (arba Pietinis, arba Drakono uodega)“ Zo.

Suprantama, kad tokie kalbos vartojimo ypatumai turi įtakos ir terminų ar pavadinimų vartojimui. Pavyzdžiui, su korektūros ar rašybos klaidomis parašomi ir jau aptarti astrologinių būstų pavadinimai, pvz.: „O 4 būsto antras valdovas yra Jupiteris, kuris yra 2 -ame (= 2-ame) finansų būste“ Ur. Brūkšnio ir brūkšnelio vartojimą rašant aptartuosius planetų padėčių (aspektų) ir horoskopo ašių pavadinimus, tokius kaip *Saulės–Mėnulio opozicija*, galima sieti su kodifikacijos neaiškumais, tačiau jokios lietuvių kalbos rašybos taisyklės nenumato, kad vartojant brūkšnį ar brūkšnelį tarpas būtų daromas tik iš vienos pusės, taigi tokius pavienėse svetainėse pasitaikančius atvejus kaip *Saulės –Urano susijungimas* ar *Saulės –Plutono susijungimas* jau galima aiškinti tik neatidumu ar dėmesio nekreipimu į raišką. Rašybos klaidomis, o ne rašybos variantiškumu aiškintinus atvejus paprastai išryškina siauresnis ar platesnis kontekstas. Antai vienoje svetainėje termino *Mėnulio mazgai* pagrindinis dėmuo parašomas didžiąja raide, tačiau tiek čia pat, tiek kituose tos svetainės tekstuose, tiek ir apskritai svetainėse šis terminas rašomas tik pirma didžiąja raide, pvz., „Mėnulio Mazgai interpretuojami skirtingai. Vakarų astrologijoje Mėnulio mazgų ašis simbolizuoja asmeninės žmogaus evoliucijos ryšį su aplinkinio pasaulio evoliucija. Žmogus dalyvauja evoliucijoje, atsiremdamas į vidinę patirtį, Mėnulio mazgai rodo žmogaus, kaip visuomenės nario, užduotis. Mėnulio mazgai siejami su karminiais aspektais. Astrologai mano, kad Mėnulio mazgai simbolizuoja mūsų vystymosi kelią“ Zo, taigi suprantama, kad šis pavienis rašymo didžiąja raide (*Mazgai*) atvejis radėsis dėl neapsižiūrėjimo neatidumo raiškai. Dar plg. vienintelį termino *Juodasis Mėnulis* pagrindinio dėmens rašymo atvejį mažąja: „Jis kalbėjo apie Juodąjį Mėnulį Lilit, kuris tą dieną paliko ramybėje visus giliai savyje nuoskaudas slepiančius Skorpionus ir perėjo į Šaulio žvaigždyną. Beje skaudžiausiai (= Beje, skaudžiausiai) Lilit kanda išeidama iš ženklo, todėl labai galimas

daiktas, kad kelios dienos prieš Meilės dieną galėjo būti itin sunkios daugiui Skorpionų, arba tiem (= tiems), kurių Juodasis mėnulis buvo tame ženkle jų (= ženkle jų) gimimo metu“ Zo.

Tokiais ypatumais pasižyminti kalbos vartojimo terpė, žinoma, gali kelti klausimą, kiek ji tiriant rašybos variantiškumą naudotina kaip tiriamasis šaltinis. Žinoma, jei toks pat dėmesio nekreipimas į raišką būtų būdingas visoms astrologijos svetainėms, tirti čia vartojamą terminiją rašybos variantiškumo požiūriu būtų netikslinga, tačiau juo išsiskiria tik pora svetainių ir kai kurie kitose svetainėse pateikiami tekstai. Čia apžvelgti astrologinių pavadinimų rašymo polinkiai nustatyti ne tų svetainių ir ne tų tekstų pagrindu. Kita vertus, daugumą čia išryškėjusių polinkių, būtent polinkį termino skaitvardinį dėmenį užrašyti vienokiu ar kitokiu rašybos normų numatomu būdu, polinkį visą terminą užrašyti kaip santrumpą, polinkį tam tikrus astrologijos terminus rašyti didžiąja raide, dėl didžiosios raidės vartojimo pasvyruojant, patvirtina ir pora išskirtiniu neatidumu raiškai išsiskiriančių svetainių. O tai rodytų, kad astrologijos tekstuose vartojamų terminų rašybos variantiškumo priežastis yra ne tik terminų funkcionavimo terpė, bet ir veiksnys, ryškėjęs iš pirmųjų dviejų šio darbo skyrių – su kodifikacija susiję neaiškumai. Beje, polinkį astrologijos terminus rašyti didžiąja raide patvirtina ir šio straipsnio autorės nagrinėta spausdintu pavidalu išėjusių astrologijos leidinių medžiaga.

IŠVADOS

Lietuvių terminologijos darbuose variantiškumo priežasčių atskirai nelinekstama nagrinėti, o esami variantiškumo raiškos tyrimai daugiausia orientuoti į istorinę terminiją. Nagrinėjant ją, kaip priežastis daugiausia nurodomas rašybos nenusistovėjimas. Ir išties lietuvių kalbos rašybos normos formavosi pamažu, tam tikrais istoriniais tarpsniais jų dar nebuvo. Tačiau apie rašybos nenusistovėjimą keblu kalbėti XXI a. pradžioje, kai rašybos taisyklės yra nustatytos, jų mokoma vidurinėje mokykloje ir rašybos normos, kaip ir kitos bendrinės kalbos normos, yra kodifikuojamos rašybos lygmenį apimančiuose norminamuosiuose darbuose. Taigi, ir čia atlikta terminų rašymo astrologijos svetainėse analizė atskleidžia kitokių variantiškumo veiksnių nei rašybos nenusistovėjimas.

Kaip aiškėja, kai kuriuos rašymo nevienodumus lemia kalbos vartojimo terpė ir joje besireiškiantis neatidumas raiškai. Spausdinami leidiniai paprastai redaguojami kalbos redaktorių, skaitomos jų korektūros, ir tai

rašybos ar korektūros klaidų padeda išvengti. Internetinė terpė, o konkrečiai – interneto svetainės, yra kalbos vartojimo sritis, kurioje leidybinis ar redakcinis tekstų skelbimo etapas nebūtinai taikomas, o rašytinės kalbos vartojimo lygis nevienodas, ir tai atspindi taip pat ir terminų rašymas.

Vienas rašybos variantiškumo atvejais, būtent *Rachu (Rahu)* ir *Ketu* sinoniminių terminų raiškos įvairavimas, variantiškumą skatina sieti su šių dviejų terminų sinonimiškumu, taigi ir su anksčiau atlikto sinonimijos tyrimo išryškintomis priežastimis, parodžiusiomis, kad šie astrologijos terminai atspindi kelių skirtingų rytietišκών tradicijų sankirtą. Šiuo darbu neatmetamos ir tokios jau svarstytos variantiškumo (susijusio su didžiosios raidės vartojimu) priežastys kaip lotynų ar kitų, šiuo metu vartojamų, kalbų įtaka, tačiau kiek jos išties lemia astrologijos pavadinimų rašymą didžiąja raide ir jo svyravimus, leistų nustatyti kitokio pobūdžio tyrimai, pavyzdžiui, gretinamasis kelių kalbų tekstų tyrimas.

O iš čia atliktos rašymo polinkių lietuviškose astrologijos svetainėse analizės aiškėja tų polinkių ir kodifikuotųjų bendrinės kalbos normų sąsajos: labiausiai tiriamojoje srityje varijuoja didžiosios raidės vartojimas, bet ir numatant didžiosios raidės vartojimą, būtent tikrinių pavadinimų rašymą didžiąja raide, astrologinių pavadinimų grupė neskiriama ir tokių pavadinimų neminama; gerokai įvairuoja brūkšnelio ir brūkšnio rašymas, bet neaiškumą kelia ir brūkšnelio ar brūkšnio rašymo kodifikacija; varijuoja skaitvardžio rašymas terminuose, tačiau rašybos variantų numato skaičiaus rašymo kodifikacija; santrumpos astrologijos svetainėse rašomos keliais būdais, tačiau keli būdai fiksuojami ir rašybos normas teikiančiuose leidiniuose. Tokia atitiktis rodytų, kad kodifikuotųjų rašybos normų svetainėse siekiama paisyti, o galima svyravimų priežastis – su kodifikacija susiję neaiškumai.

Nustatant rašybos normas, astrologiniai terminai ar pavadinimai neapartiami, taigi rašybos variantiškumo priežastis gali būti ne tik tie neaiškumai, bet ir astrologinių pavadinimų rašymo normos kodifikacijos stygius. Variantiškumą mažinantis veiksnys galėtų būti specialiosios srities leksikai norminti skirti leidiniai – terminų žodynai, tačiau astrologijos terminų žodynų nerengiama, o tarptautinių žodžių žodynuose pateikiama tik astronomijos terminų. Tam įtakos gali turėti požiūris į astrologiją.

Čia ištirtas tik vienas terminų variantiškumo tipas – rašybos variantiškumas. Vis dėlto jau jis rodo, kad astrologijos terminija yra gerokai variantiška rašymo požiūriu. Anksčiau atliktas tuose pačiuose šaltiniuose

vartojamų terminų tyrimas didelio šių terminų sinonimiškumo neišryškino, išskyrus kai kuriuos terminus, o tai skatintų kelti klausimą, ar išties sinonimija ir variantiškumas leidžia vienodai spręsti apie terminijos nusistovėjimą ar nenusistovėjimą. Tačiau tam reikėtų tirti ir kitus variantiškumo tipus. Tai, kad tiek sinonimija, tiek variantiškumas tirti tų pačių interneto svetainių pagrindu, bet didelio sinonimiškumo neišryškėjo, o rašybos variantiškumas gana didelis, rodytų, kad terminų vartojimo terpė didesnės įtakos turi pastarajam reiškiniui. Kad rašybos variantiškumo ir sinonimijos priežastys skirtingos, dar labiau rodytų kita šio tyrimo atskleista priežastis – su terminų ir pavadinimų rašymu susiję kodifikacijos neaiškumai.

ŠALTINIAI

INTERNETO SVETAINĖS

Am – www.astrologijosmokykla.lt

An – www.ananta.lt

Antr – www.antropoteosofineastrologija.lt

Astr – www.astrodaiva.lt

Aw – <https://astrologe.weebly.com>

Dh – www.dharma.lt

Sa – www.sadhanacentras.lt

Ur – www.uranija.lt

Vi – www.vidineastrologija.lt

W – www.wolmer.lt

Za – www.zachh.lt

Zo – www.zodiakas.com

INTERNETO SVETAINĖSE TEIKIAMŲ ŽODYNĖLIŲ

AS – *Astrologijos sąvokos*: www.zodiakas.com

ATŽ – *Astrologijos terminų žodynelis*: www.ananta.lt

LITERATŪRA

Aliūkaitė Daiva, Mikulėnienė Danguolė, Čepaitienė Agnė, Brazaitienė Laura 2020: *Lietuvių kalbos variantai: tyrėjo ir paprastojo kalbos bendruomenės nario perspektyvos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
Andriuškaitė Ramunė 2000: J. Balčikonio kalbotyros terminų sandara ir savitumas. – *Terminologija* 7, 59–75.

Auksoriūtė Albina 2018: Informatikos ir kompiuterijos terminijos raida ir sinonimija. – *Lietuviškos informatikos ir kompiuterijos terminijos tyrimai*, aut. A. Auksoriūtė, J. Gaivenytė-Butler, S. Labanaušienė, A. Mitkevičienė, R. Stunžinas, A. Umbrasas, P. Zemlevičiūtė, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 247–307.

Azanovas Sergejus 2005: *Mėnulio paslaptys*, UAB „Medicina visiems“.

Čeremisinas Artiomias 2015: Planetos vedų astrologijoje. Ketu. – *Čikagos aidas*. Prieiga internete: <https://aidas.us/planetos-vedu-astrologijoje-us>.

Čėsniienė Žaneta 2015: Leksikos variantiškumas ir konkurencija Europos Sąjungos dokumentų vertimuose. – *Logos* 86, sausis–kovas.

- Didjurgienė Aušra, Grigonienė Giedrutė 2019: Profesinės leksikos variantų konkurencija studentų kalboje. – *Šiuolaikinės visuomenės ugdymo veiksniai* 4, 265–376.
- Drukeinis Albinas 2015: Ortografiniai jūreivystės terminų variantai: didžiosios raidės, brūkšnelis, kabutės. – *Kalbos praktikos problemos* 14, 6–14.
- Gaivenis Kazimieras 1990: Žvaigždynų pavadinimai. – *Kalbos kultūra* 59, 50–54.
- Gaivenis Kazimieras 2014 [1975]: Dvižodžiai sudėtiniai terminai dabartinėje lietuvių kalboje. – Kazimieras Gaivenis. *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 60–97.
- Gaivenis Kazimieras 2014 [1994]: Tarptautinių terminologijos principų taikymas mūsų terminijai. – Kazimieras Gaivenis. *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 214–219.
- Gudzinevičiūtė Ona Laima 2012: Keli probleminiai rašybos ir skrybys ženklų vartojimo atvejai. – *Kalbos kultūra* 85, 121–135.
- Jakaitienė Evalda 2010: *Leksikologija*: studijų knyga, antras pakart. leid., Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Kaulakienė Angelė 1994a: „Aušros“ fizikos populiarinimo straipsnių terminija. – *Lietuvių kalbotyros klausimai: Kalbos normalizacijos klausimai* 31, 131–140.
- Kaulakienė Angelė 1994b: Fizikos ir technikos terminų sinonimijos vertinimas. – *Lietuvių kalbotyros klausimai: Kalbos normalizacijos klausimai* 31, 51–56.
- Kaulakienė Angelė 1997: Pirmųjų fizikos vadovėlių mechanikos terminai. – *Terminologija* 4, 56–62.
- Kaulakienė Angelė 2000: Kompiuterijos terminijos sinonimija: yda ar būtinybė. – *Terminologija* 6, 23–28.
- Kaulakienė Angelė 2002: Konstantino Šakenio „Fizikos“ vadovėlio terminija. – *Terminologija* 9, 66–77.
- Kaulakienė Angelė 2003: Lietuviškų fizikos vadovėlių elektros ir magnetizmo terminai. – *Terminologija* 10, 107–111.
- Kaulakienė Angelė 2006: Naujosios technologijos ir kompiuterijos terminija. – *Santalka: Filologija, Edukologija* 14(4), 22–25.
- Kaulakienė Angelė 2007: Profesorius Povilo Brazdžiūno *Bendrosios fizikos* vadovėlio (1960–1965) terminija. – *Terminologija* 14, 92–109.
- KB – *Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Konsultacijų bankas*. Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/konsultacijos/2523-didieji-grizulo-ratai-didziosios-raides> [žiūrėta 2021-11-20].
- Keinys Stasys 2005: Brūkšnio ir brūkšnelio vartojimas. – *Kalbos kultūra* 78, 183–190.
- Kitkauskienė Laimutė 2011: Eponiminiai architektūros, meno ir statybos terminai lietuvių kalboje. – *Santalka: Filologija, Edukologija* 19(1), 48–58.
- KIŽ – *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas*, sud. D. Ramonienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997.
- Kuprienė Laima, Aliūkaitė Daiva, Sideravičiūtė-Mickienė Ilona 2007: Terminų vertinimas ir vartoseną: sociolingvistinė perspektyva. – *Žmogus ir žodis* 1, 75–82.
- León-Araúz Pilar, Cabezas-García Melania, Reimerink Arienne 2020: Representing multiword term variation in a terminological knowledge base: a corpus-based study. – *Proceedings of the 12th Language Resources and Evaluation Conference*, 2358–2367.
- LKRS – *Lietuvių kalbos rašyba ir skryba*, 2-asis patais. fotogr. leid., Vilnius: Mokslas, 1992.
- Mikelionienė Jurgita 2017: Tarptautinių terminų apeliatyvacijos aspektai. – *Terminologija* 24, 127–144.
- Miliūnaitė Rita 1995: Variantiški bendrinės kalbos vartosenos reiškiniai (fiksavimas ir vertinimas). – *Kalbos kultūra* 67, 39–49.
- Miliūnaitė Rita 2003: *Lietuvių kalbos gramatikos norminimo pagrindai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Miliūnaitė Rita 2008: Pirmas žvilgsnis į tinklaraščių kalbą. – *Kalbos kultūra* 81, 20–49.
- Miliūnaitė Rita 2009: *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*, Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
- Miliūnaitė Rita 2010: Laikraštinė ir interneto žiniasklaida: turinio bendrumas, kalbos takoskyra. – *Gimtoji kalba* 7, 3–17.
- Miliūnaitė Rita 2018: *Kalbos normos ir jų savireguliacija interneto bendruomenėje*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Mitkevičienė Asta 2004: V. Dubo visuotinės literatūros vadovėlio terminų variantai. – *Terminologija* 11, 119–144.
- Mitkevičienė Asta 2015a: Kai kurie terminų sinonimijos aspektai. – *Terminologija* 22, 39–60.
- Mitkevičienė Asta 2015b: Sinoniminiai terminai 1918–1940 metų lietuvių literatūros mokslo darbuose. – *Lietuvių kalba* 9. Prieiga internete: <http://www.lietuviukalba.lt/index.php/lietuviu-kalba/article/view/179/144>.

- Mitkevičienė Asta 2021: Eksplicitinė terminų sinonimija nemoksliniame diskurse. – *Terminologija* 28, 100–113.
- Palionis Jonas 1999: *Kalbos mokslo pradžios*, Vilnius: Jandrija.
- Stankevičienė Sigita 2012: Variantinė ir sinoniminė lietuvių ir vokiečių kalbų elektrostatikos terminų raiška. – *Kalbų studijos* 21, 21–27.
- Stankevičienė Virginija 2016: Terminai chemikų ir ekonomistų specialybės kalboje: norma, vartoseną, tendencijos. – *Santalka: Edukologija, Filosofija* 24(1), 65–74.
- Stonkutė Loreta 2020: *Astrologijos vadovėlis*, Kaunas: Mijalba.
- Straižys Vytautas 2003: *Astronomijos enciklopedinis žodynas*, Vilnius: Teorinės fizikos ir astronomijos institutas.
- Stunžinas Robertas 2005: Statybos terminijos sinonimija. – *Terminologija* 12, 7–26.
- Stunžinas Robertas 2008: Variantiniai statybos liaudies terminai *Lietuvių kalbos žodyne*. – *Terminologija* 15, 111–130.
- Stunžinas Robertas 2017: Europos Sąjungos kibernetinio saugumo terminai su dėmeniu *kibernetinis*, (–ė): reikšmės, kilmė, sinonimija ir variantai. – *Terminologija* 24, 145–163.
- Stunžinas Robertas 2018: Kriptografinių valiutų srities terminai: reikšmės, raiška ir variantai. – *Terminologija* 25, 128–145.
- TŽŽ – *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius: Alma littera, 2013.
- Umbrasas Alvydas 2004: Bendrašakniai dvižodžių teisės terminų sinonimai ir variantai 1918–1940 m. Lietuvos kodeksuose. – *Terminologija* 11, 100–118.
- Vaskelaitė Ramunė 2020: Vienažodė astrologijos terminija kilmės požiūriu. – *Terminologija* 27, 128–163. Prieiga internete: <http://journals.lki.lt/terminologija/article/view/2029/2120>.
- Vaskelaitė Ramunė 2021a: Astrologinių pavadinimų rašymas astrologijos svetainėse. – *Bendrinė kalba* 94, 1–36. Prieiga internete: <http://journals.lki.lt/bendrinekalba/issue/view/132>.
- Vaskelaitė Ramunė 2021b: Sinoniminės raiškos astrologijos terminijoje priežastys. – *Terminologija* 27, 192–222.
- Vaskelaitė Ramunė 2022: Astrologinių pavadinimų rašymas spausdintuose leidiniuose. – *Bendrinė kalba* 95, 1–32. Prieiga internete: <http://journals.lki.lt/bendrinekalba/issue/view/132>.
- Vaskelienė Jolanta 2013: Darybinių sinonimų, darybinių variantų ir paronimų panašumai bei skirtumai. – *Žmogus ir žodis* 1, 206–214.
- Vaskelienė Jolanta, Kučinskienė Ramunė 2012: Dabartinės lietuvių kalbos būdvardžių darybiniai sinonimai. – *Žmogus ir žodis* 1, 153–161.
- Vladarskienė Rasuolė, Zemlevičiūtė Palmira 2022: *Lietuvių kalbos rašyba: taisyklės, komentarai, patarimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- VLEe – *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, 2001–2020. Prieiga internete: <http://www.vle.lt>.
- Zemlevičiūtė Palmira 2003: Antano Vileišio (1856–1919) medicinos mokslo darbai ir jų terminija. – *Terminologija* 10, 84–106.
- Zemlevičiūtė Palmira 2009: *Varpo* medicinos straipsnių terminai. – *Terminologija* 16, 92–108.
- Zemlevičiūtė Palmira 2011: *Keleivio* straipsnių apie sveikatą terminai. – *Terminologija* 18, 93–108.
- Zemlevičiūtė Palmira 2012: Morfolginiai anatomijos terminų variantai XVII–XVIII a. lietuvių leksikografijoje. – *Terminologija* 19, 105–124.
- Zemlevičiūtė Palmira 2018: Medicinos terminija prieš 100 metų. – *Terminologija* 25, 147–200.
- Župerka Kazimieras 2010: Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai. – *Kalbos kultūra* 83, 348–358.
- Župerka Kazimieras 2012: *Stilistika*, Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.

REASONS FOR ORTHOGRAPHIC VARIATION IN ASTROLOGICAL TERMINOLOGY

Summary

Although term variation is distinguished from synonymy in works on Lithuanian terminology, their causes are often mentioned as common. Most often, the prevalence of synonyms and variants is used to determine the formation stage of terminology. However, from the point of view of variation, one often examines the earlier periods, when the terminology was still in the process of formation. This article focuses on the current terminology that is used in online sites and examines one of the types of term variation – the orthographic variation.

The astrology sites chosen as a research resource highlight several key aspects of orthographic variation. In online texts, the norms of standard language are not necessarily followed, and this medium is often characterised by spelling, punctuation, and proofreading errors and carelessness in expression, therefore some instances of spelling in astrology websites can be explained by the characteristics of the use of language in this space. An earlier study on synonymy based on the same astrology sites revealed that the terms used in this space are characterised by relatively similar tendencies in terms of synonymy. In this paper, the similarity of the cases of orthographic variation emerges, although in terms of adherence to spelling rules and attention to expression, the twelve researched sources are quite different. Comparing the instances of spelling variants with the codified spelling rules encourages us to pay attention to such a reason for orthographic variation as codification-related uncertainties.

Gauta 2022-09-21

Ramunė Vaskelaitė
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas ramune.vaskelaite@lki.lt